

Народна банка на Република Македонија

Почитувани,

Ми претставува посебна чест и задоволство да Ви го поднесам на разгледување Годишниот Извештај на Народна банка на Република Македонија за 1998 година, согласно член 8 од Законот за Народна банка на Република Македонија со кој се предвидува Народна банка да поднесува Извештај за сроведувањето на монетарната политика до Собранието на Република Македонија. Овој Извештај беше усвоен од Советот на Народна банка на Република Македонија на 8 април, 1999 година.

Во најкуси црти, 1998 година беше првата година на континуирана макроекономска стабилност, изразена преку ниска и стабилна стапка на инфлација и умерен, но континуиран економски растеж. Од друга страна, останаа, па дури и се продлабочија проблемите на висока невработеност, висок надворешнотрговски дефицит, бавно претструктурирање на стопанството и на банкарскиот систем, висока финансиска недисциплина, и сл. Тоа потврдува дека транзицијата кон пазарна економија е долготраен, макотрпен процес кој нема суспензиција и кој бара многу знаење, труд и истрајност за да се успее.

Според проценките податоци, во 1998 година бруто домашниот производ (БДП) оствари реална стапка на пораст од 2,9%, што е двојно повисок пораст од остварениот во 1997, но и за 2,1 процентни поени понизок пораст од проектираниот. Имајќи ја предвид многу ниската појдовна основа заради високиот кумулативен пад на производството во периодот 1990 - 1995 година, оствареното зголемување на економската активност е сепак скромно и недоволно за позначајно подобрување на економската состојба. Сепак, значајно е што македонската економија се задржа во развојната фаза на економскиот циклус.

Поволно влијание врз динамиката на економскиот растеж во 1998 година имаше реактивирањето на неколку крутни производствени капацитети, како и порастот на извозот. Од друга страна, незначително влијание врз стапката на пораст на бруто домашниот производ имаа неволните екстерни фактори, а пред се кризата во СР Југославија, опаѓањето на цените на примарните производи на светските берзи, и навлегувањето на неколку значајни економски партнери на Република Македонија во економска рецесија. Од внатрешните фактори, бавното сроведување на процесот на структурни реформи и изразената

финансиска недисциплина се основните проблеми кои делуваат негативно врз развојот на здравиот дел од стопанството.

Иако во 1998 година е регистрирано извесно интензивирање на инвестиционата активност, тоа е сепак недоволно за остварување на подинамичен економски раст. Во услови на ниско ниво на домашно штедење, инвестиционата активност се финансираше со прилив на странски капитал, при што значаен поиндикатор дава странските директни инвестиции, кои во 1998 година досега изнесуваат 118 милиони САД долари. Значајно е и тоа во 1998 година продолжи трендот на зголемување на инвестициите во приватниот сектор, одразувајќи ја неговата улога на генератор на економскиот раст.

Благотот пораст на БДП не резултираше со редуцирање на високата стапка на невработеност, што е основниот макроекономски проблем во Република Македонија. Стапката на невработеност од 34,5% во 1998 година е највисока во Европа, и меѓу највисоките во светот.

Во конципирањето и спроведувањето на монетарната политика во 1998 година немаше битни промени во однос на претходните години. Согласно законските одредби и ингеренциите на Народна банка на Република Македонија, и во 1998 година монетарната политика беше поставена во функција на одржување на ниска и стабилна стапка на инфлација, како нејзина основна цел. За остварување на таа цел, се продолжи со примената на монетарната стратегија на таргетирање на девизниот курс на денарот во однос на германската марка како инструмент за остварување на крајната цел. Спроведувањето на стратегијата на таргетирање на девизниот курс влијаеше во насока на ефикасно дисциплинирање на макроекономските политики, а пред сè на фискалната политика, доходната политика и монетарната политика, што беше посебно значајно во годината кога се спроведуваа парламентарни избори. Тоа услови во 1998 година да се оствари просечна годишна стапка на инфлација од 0,8%, што е најниска стапка од осамостојувањето на Република Македонија. На декемвриско ниво (декември 1998/декември 1997 година) е регистрирана дефлација од 1,0%, при проектиран пораст на цените на мало од 3,0%.

Остварувањето на пониска стапка на инфлација од предвидената за 1998 година, односно навлегувањето во зона на дефлација при крајот на годината, е последица на следниве причини: а/ остварување на неочекуван експанзивен пад на цените на земјоделските производи од над 25%, што се должи на неможност за нивен влез на пазарите во СР Југославија и во Европа; б/ ниски цени на увозните енергии и сировини, условени од падот на цените на сировините и енергиите на светските берзи; и в/ континуираната неколкугодишна контрола врз порастот на платите.

Во текот на 1998 година на девизниот пазар глобално постоеше вишок на понудата на девизи над побарувачката. Меѓутоа, тоа е првенствено резултат на приливот на девизи врз основа на продажбата на

неколку крујни претпријатија на странски инвеститори, а не и на вишок на девизи од тековни трансакции (увоз и извоз). Иако во првата половина од 1998 година беа реализирани поволни движења во надворешнотрговската размена, во втората половина од годината дојде до екстремно висок пораст на увозот и пад на извозот, главно поради спекулативите за девалвација на денарот, неволните цени на сировините на светските берзи и вложувањето на состојбата во регионот. Тоа резултираше со сведување на стапката на пораст на извозот на 6,9%, што е под стапката на зголемување на увозот во 1998 година од 7,6%. На тој начин, остварен е висок дефицит во тековната сметка на платниот биланс во 1998 година од 289 милиони долари, што претставува 8,1% од БДП.

И покрај неволните состојби во надворешнотрговската размена, приливот на девизи од продажбата на неколку претпријатија на странски инвеститори овозможи Народна банка на Република Македонија во 1998 година на девизниот пазар да оствари нето откуп на девизи во вкупен износ од 35,4 милиони САД долари, односно за 8,4 милиони САД долари повеќе од проектираниот износ. Нитланскиот откуп на девизи во 1998 година и порастот на девизните резерви врз база основа беа реализирани со поддршка од фискалната политика, преку пренос на буџетски средства кај Централната банка во износ од 1.200 милиони денари. Движењата на девизниот пазар резултираа со зголемување на девизните резерви на Централната банка до историски највисоко ниво (333,5 милиони долари), кое е еквивалентно на 2,1 месечни плаќања на увоз, а воедно овозможија остварување на задоволителни стапки на пораст на монетарните агрегати.

Така, најлесно дефинираниот монетарен агрегат M1, кој ги опфаќа тековните пари во оттек и депозитните пари, во текот на 1998 година оствари просечна меѓугодишна стапка на пораст од 14,9%. Меѓутоа, поради порелаксираниот курс на фискалната политика во периодот околу парламентарните избори што предизвика дештабилизација на менувачкиот и девизниот пазар, монетарната политика во последниот квартал од 1999 година мораше да заземе протективен курс, со цел да се одбрани стабилноста на цените и девизниот курс. Тоа услови на крајот на 1998 година порастот на паричната маса M1 да изнесува 8,5%, или 1.193 милиони денари повеќе во однос на крајот од 1997 година. На тој начин остварениот пораст на паричната маса се сведе во проектираниите рамки со ЕСАФ аранжманот со Меѓународниот монетарен фонд.

Пошироките монетарни агрегати во 1998 година имаа поинтензивна динамика на пораст во однос на најлесно дефинираната парична маса M1, што е индикатор за мал, но значаен пораст на штедењето. Така, паричната маса M2 - денарска комбионира оствари меѓугодишно зголемување од 1.989 милиони денари, или за 11,1%, со што ја надмина проектираната стапка на пораст за 1,9 процентни поени. Најшироко дефинираниот монетарен агрегат M4 на крајот на 1998 година беше повисок во однос на нивото од декември 1997 година за 3.683 милиони денари, односно за 14,3%.

Осџварениот монетарен пораст во 1998 година создаде предуслови за зголемена кредитна активност на банките. Така, вкупните девизни и денарски кредити од страна на банките на економските субјекти (населението и приватизацијата) во 1998 година се зголемија за 2.253 милиони денари, или за 9,0%. Меѓутоа, неволно е што во 1998 година не дојде до квалитативни подобрувања на рочната структура на денарските кредити на банките, бидејќи и натаму доминантно учество имаат краткорочните кредити.

Емисијата на примарни пари во 1998 година беше детерминирана од движењата на девизниот пазар. Во 1998 година е осџварена просечна меѓугодишна стапка на пораст на примарните пари од 13,4%. Меѓутоа, заради високата споредбена основа во декември 1997, повлекувањето на примарни пари со интервенциите на девизниот пазар во периодот на парламентарните избори и порастот на монетарниот мултипликатор, стапката на пораст на примарните пари на декемвриска основа е редуцирана на 1,4%.

Во непроменети фундаментални услови (ниско штедење) и неволни системски решенија (бавна наплата на побарувањата на банките обезбедени со хипотека), каматните стапки на депозитните банки во Република Македонија во 1998 година останала на високо, економски неприфатливо ниво. На тој начин, каматните стапки делуваат негативно врз инвестиционата активност, а со тоа и врз општата стапка на развој на македонската економија. Така, просечните пондерирани активни каматни стапки на банките во 1998 година изнесуваат 21,0% годишно изразени номинално, односно 21,4% во реални голедини. Каматните маржини на банките во 1998 година беа високи и во просек изнесуваат 9,3 процентни поени, што претставува индикатор за недоволна ефикасност на банкарскиот систем. Иако минималната каматна стапка по која Централната банка им нудеше на банките депозити за продажба на аукција изнесуваше 11,0%, на аукциите во 1998 година е осџварена просечна пондерирана каматна стапка од 14,9%, што претставува потврда за недоволната резонансност на банките на монетарните сигнали и неефикасно планирање на ликвидноста од нивна страна.

Кои се основните проблеми кои останала нерешени во 1998 година, и кон чие решавање треба да се пристапи во следниот период со позабрзана динамика, со цел да се надомести пропустеното и да се фати приклучок со најнапредните земји во транзиција?

Од аспект на Централната банка, тоа се секако реструктурирањето на банкарскиот систем и подобрувањето на финансиската дисциплина. Банкарскиот систем во Република Македонија има централно место во процесот на финансиска интермедијација, со оглед на тоа што останатите сегменти на финансискиот систем (пазар на пари, пазар на капитал, фонд за осигурување, итн) се сеуште во почетна фаза на развојот. Од тие причини, подобрувањето на здравјето и стабилноста на конкуренција во банкарскиот систем е клучен услов за успех на реформите и за зголемување на инвестиционата и економската

активност, воопшто. Тоа имплицира најамотно зајакнување на супервизорската контрола, зајакнување на финансиската дисциплина и подобрување на наплата на побарувањата од страна на банките, како неопходни предуслови за подобрување на квалитетот на банкарската активна.

Зајачнувањето на решавање на проблемите со старото девизно штедење како услов за враќање на довербата во банките и за зголемување на штедењето, заедно со подобрувањето на законската регулатива за наплата на хипотеки, и очекуваниот прилив на странски капитал, треба да овозможат намалување на високите каматни стапки. Во оваа насока се очекува да делува и подобрувањето на ефикасноста на работењето на банките поддржано со реформите во платниот промет, како и зајакнувањето на конкуренцијата во овој сектор преку влегување на реномирани странски банкарски институции во Република Македонија, како и меѓусебното спојување на домашните банки. Тоа ќе создаде услови за ревитализација на инвестиционата активност, што заедно со најамотните реформи на пазарот на работна сила е неопходен услов за ублажување на проблемите на висока невработеност во Република Македонија.

Скопје, Април, 1998

д-р Љубе Трески
Гувернер и Претседател на Советот на
Народна банка на Република Македонија